Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն ԵԻ Ֆ Ա Գ Ա Ֆ Ա Կ Ա Ն

35ՐԴ ՏԱՐԻ — 1886 ՅՈՒՆԻՍ 21 — ԹԻՒ 3827

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 21 ՅՈՒՆԻՍ

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ

ՄԱՍՆ Ա.

ՍԵԳՐԱՔ

Երեք ուսանող երիտասարդներ էին ասոնք, երեքն ալ զատ զատ գաղափարներու, դէպքերու եւ յատկութեանց ներկայացուցիչ. այսօր և ոչ մին մնաց անոնցմէ, մին մահը տարաւ, միւսը պանդխտութիւնը տարագրեց եւ երրորդին ոչ ոք գիտէ ուր ըլլալը։ — Հետք ու յիշատակ չի թողուցին. ծուխից եկան եւ ծուր դացին ասոնք. ոչ ոք կրցաւ երբէք իմանալ. բայց անոնց տարօրինակ կեանքէն քանի մը հատուածներ դեռ բերնէ բերան կը պրուցուին։ Պարզ ու սըրտայոյզ է այս անհետացած երիտասարդաց վրայի աւանդութիւնը։

Երբ ուսանող կ'ըսեմ, կ'երեւակայէք անմիջապէս քսակով թեթեւ, յոյսով հարուստ, զուարթ, լքեալ, անտէր ու անհոգ էակ մը. ոչինչ աւելի հետաքրքիր է քան գոյութիւնն այս արարածին որ ուսման խըստութիւնն իր անսպառ զուարթութեամբ կը թեթեւցնէ, ու շատ անգամ անողոք ճակատագրի դառնութեան դէմ կը մաքառի։

Ընկերական արդի դիրքին մէջ ուսանողի կեանքն յատուկ գոյութիւն մ'է խորին ուսումնասիրութեան արժանի. այս տարօրինակ կեանքն ընկերական պայքարին մէջ առաջին պատերազմի դաշտն է այսուհետեւ։

Ուսանողն՝ ամէն բանի փափաքող ու ամէն բանէ զուրկ՝ հեգնող ու դժգոհ անձնաւորութիւն մ'է։

Այն երեք պատանիներն՝ որոց պատմութիւնը կ'սկսանձնենք, Բերայի Համալսարանին աղատ ուսանողներէն էին, սակայն մը երբ իրաւաբանական ու երկրաչափական ճիւղերը կը դասախօսուէին հոն։

Երեքն ալ առանց ընտանիքի ու առանց ստակի երիտասարդներ էին. ի՞նչպէս գըտեր էին զիրար. պարզապէս Համալսարանին մէջ հանդիպելով. միատեղ ճամբորդութիւնը միշտ բարեկամութիւն յառաջ կը բերէ եւ ուսանողութիւնը ճամբորդութեանց լաւագոյնն է. ուստի չուտով մըտերմացեր էին այս երիտասարդներն որք միասին ճամբայ ելած էին դէպ ի անծանօթն։

Քահանին սովորաբար պարապ, ու պարտաւոր գոլով երբեմն ցերեկուան ճաշն առողջապահիկ կանոնաց հակառակ եւ հետեւաբար աւելորդ դատելու, այս պարոններն երբէք չ'էին մտաբերած բաղդին խըստութեանը դէմ գանգատելու. բարձրագոյն գիտութեանց հետեւելով, քիչ շատ փիլիսոփայ այլ զուարթ փիլիսոփայներ էին ասոնք։

Դասախօսութեանց ժամը լրանալուն պէս, այս երիտասարդներն՝ իրրեւ Բերայի փողոցներուն մշտաչրջիկ օգիներն՝ վարձու սենեակ որոնելու պատրուակաւ տուներու մէջ փակուած գեղուհիներն երեւան հանելը բան գործ ըրած էին իրենց։

Բայց այս ձրի ու համոյալի պարապուժը երկար չի տեւեց. բաղդատաբար շատ կարճ միջոցի մէջ, վարձու տուն կամ սենեակ ունեցողներուն ամէնքն ալ այս երեք թափառիկ այցելուները ճանչցան և իրարու ճանչցուցին, այնպէս որ օր մը բոլոր տուները վակ գտան իրենց առջեւ։

Այս կացութիւնը ծանր էր ու չէր կրնար շարունակել. երեք բարեկամներուն ամենէն հանճարեղին կ'իյնար ճար մը մտածել, գիւտ մը ընել, եթէ ոչ ուսմանց մէջ անուն ստանալու՝ գոնէ ամենօրեայ նոր զբօսանք մը հնարելու համար։

Հարկը մարդս հնարամիտ կ'ընէ։

Բերայի տանուտեարը առաւօտ մը տեսան երկրաչափական գործիքներով զինուած մի քանի երիտասարդներ որք իրենց տանը յատակագիծը չինելու զբաղած էին։

Փողոցներուն նոր ուղղութիւն մը տալու խօսք կար. ասոնցմէ մին տուները երեքական մեթր ներս քաշելու հարկին վրայ կը պնդէր... երե՞ք մեթր... տանուտեարը ահաբեկեցաւ. Թաղապետական վեցերորդ ընդհանակը՝ փողոցի համար վկցուցած տուներուն արժէքը հատուցանելու կողմէն հռչակ հանած չէր, ու ասով երրորդը կ'ըլլար որ երկրաչափները դարձեալ իրենց բնակութիւնը քանդել կ'որոշէին։ Կալուածատէրներէն մին մօտեցաւ այն երիտասարդին որ խումբին մեծը կ'երեւէր ու զայն տուն հրաւիրեց անոր սիրտը շահելու համար։ Երիտասարդը դժուարութիւն չ'ըրաւ եւ իր ընկերներով այս հրաւէրին պատասխանեց։

Այս փոքրիկ քաղաքավարութիւնը բոլոր այն փողոցի տուները փրկեց, վասն զի երկրաչափներն իրենց գործիքները դերցնելով ուրիշ տեղ փոխադրեցին։ Աւելորդ է ըսել որ այս սպառնալից կատակն ուսանողներուն նորահնար մէկ միջոցն էր։

Ահա այս եւ ասոր նման հաղար խաղերով իրենց ցերեկուան ժամերը կ'անցուն էին այս հովիտը դատարկաշրջիկներն, ինչպէս կ'ըսէր բարեյիշատակ Ռուսինեան։

Գիշերները տարբեր խնդիր էր. զբօսանքի նեղութիւն չի կար. դժուարութիւնն ընտրութեան մէջ էր. Բերայի բոլոր գինի ջնդոանները հիւրասէրաբար կը գոնուէին այս աղոց համար, վասն զի ամէն մէկուն մէջ մէկ մէկ երգիչ աղկան համակրութիւնը շահած էին։

Երբեմն ազգասիրական զգացում մը մուտ կը գտնէր այս զուարճութեանց մէջ. օր մը տեսան որ Տիգրան՝ երեք մտերմաց կրտսեր պատգոյնը՝ Արեւելեան Ալբազարի մէջ նորեկ ու գեղանի Գերմանուհւոյ մը բարեկամութիւնը շահեր էր. դիտեցին որ այս կապակցութիւնը սովորականէն աւելի ջերմ էր. Տիգրան ամէն օր մէկ երկու ժամ այս ազկան տունը կ'անցուն էր։

Ամիս մը վերջը գիշեր մը Տիգրան Համալսարանին բոլոր աստանդական ուսանողները ժողվեց ու Ալբազար տարաւ. Ես եմ զձեզ հրաւիրողը, պարոններ, ըսաւ Տիգրան ասոնց առջեւն իյնալով. երիտասարդներն յօժարակամ հետեւեցան իրենց դեռահաս ընկերին։

Գրամվէյի նոր գծին չինուելէն առաջ ամէնուն ծանօթ էր այս հռչակաւոր սրահն, ուր այսօր Նոր Թատրոնը կը բարձրանայ իր չքեղ ճակատով։

Ամէն ոք գիտէ կամ չը գիտէ թէ ի՛նչէ Քաֆէ շանթան մը. — Հոս՝ տեղը չէ բարոյականի տեսակէտով քննել այս զբօսանաց վայրերը. սա չափ հարկ է ըսել միայն որ այս սրահներուն մէջ ամբոխը երկու մասի կը բաժնուի, մին որ սրահին մէջ, պարզամիտ ու ապշած, կ'ունկնդրէ կիսամերկ ու հրապուրիչ աղկան մը երգերուն. ասի հանդիսատեսներուն նորեկ, դեռատարած ու աղքատ մասն է. միւսն որ արհամարհելով պարզ ունկնդրոյ մը հաճոյատ դերն, իր ժամերը կ'անցուն է դերասանուհեաց յատուկ սրահներուն մէջ, այս դիցուհեաց մօտ ու ոտքերի տեղանին քով, իր կեանքը բաժնելով ցոփութեան ու խաղամոլութեան մէջ։

Ալբազարի սրահն այս գիշեր կարծես սովորականէն աւելի փայլ մ'ունէր. երգիչներն իրարու կը յաջորդէին իրենց ճոխ ու հնապաշտ երկայն զգեստներուն երկայն քղանցքովը ծածկելով տեսարանին կէսն. ընդհանուր զուարթութիւն մը կար սրահին մէջ։

Կարգը Գերմանուհւոյն եկաւ։ Գեղանի երգիչն յառաջացաւ տեսարանին առջեւ. սեւ ալբակէ պարկ ու անզարդ չրջազգեստ մը հագած էր որ իր գեղեցիկ մարմինն ընդգրկելով անոր բոլոր հրապոյրը երեւան կը հանէր. մազերը ժողված չէր, այլ ցիրուանդիման

ցան թողած ուսին վրայ. իր դէմքը խոժոռ ու տրտում արտայայտութիւն մ'ունէր։ Աղջիկն սկսաւ երգել...։

Եւրոպացիներն ի զուր ջանացին բառ մը հասկնալ այս անսովոր արտասանութենէն, մինչդեռ ահագնալուր ու որոտաձայն ծափահարութիւն մը երգին առաջին տունը կ'ողջունէր։ Երգիչ մը չէր նա, այլ ներշնչեալ ու գերագոյն ոգի մը որ կ'իշխէր բոլոր ներկայից վրայ. սրահին մէջ դանուող բոլոր Հայերն ոտք ելեր էին միևնոյն զսպանակէն մղեալ. դէրսանուհին Մայր Աբեթի առաջին տունը երգեր էր։

Առաջին անգամն էր որ հայերէն երգ մը կը լսուէր այս սրահին մէջ, ու այս հաճոյալից գաղափարը Տիգրանի երեւակայութեան ծնունդն էր։

Տիգրան իրաւաբանութեան ուսանող մ'էր. ճպուռի մը պէս չատախօս, թռչնոյ մը պէս երգող ու անոր պէս անհաստատ, աղջկան մը պէս քնքոյշ, սատանայի չափ խելացի պատանեակ մ'էր. առաջինն էր Համալսարանին մէջ ուր ամէնքը գինքը կը սիրէին, միշտ օգնող ու ձեռնտու գտնուած էր իր դասակիցներուն որոց անբաժանելի ընկերն էր, մանաւանդ Սեդրաքի համար (երկրաչափութեան ուսանող մը) որու զուկէ աւելի սիրելի էր։

Տաննեւօթը տարեկան կար այս պատանին, համեստ իր գիտութեան մէջ, պարզ, հառաձակ, վիճող ու զայրացկոտ տղայ մը։ Բարձրագոյն գիտութեանց հետեւելով՝ մայրենի լեզուի քրագիտութիւնը մէկ կողմ թողած չ'էր։

Բացէ ի բաց կ'արհամարհէր անոնք որ հայկ. օտար լեզուի մը մէջ դեռավարժ, իրենց ազգութիւնն ամօթ ու նուաստութիւն կը համարին ու մայրենի լեզուն կը վճռեն անհամ, կոշտ ու տձեւ. նոյնչափ կ'արհամարհէր գուցէ անոնք որք գիտութեանց նախնական ծանօթութիւնները ըստանալով անմիջապէս աշխարհաքաղաքացի կը դառնան։

Հետեւապէս ազգային կեանքի հմուտ ու հետամուտ, քննադատող ու դժգոհ ոգի, ի բնէ ընդդիմադիր ամէն վարչութեան, քիչ չատ մատ ունեցած էր իր բարեկամներուն հետ այն զանազան ժողովրդական ցոյցերու մէջ որմէ ասլիկար վարչութիւն մը ու նուաստացած երեսփոխանութիւն մը կը սարսափին։ Ճանիցս այս երկու ժողովները պատրաստած էր Մատենադարանի սենեկին մէջ որ մեր ազգային փախստական իշխանութեան սովորական ասպարէզն է։

Գալաթիոյ եկեղեցւոյ բակին մէջ չատ անգամ լսուած էր անոր ըմբոստ ու գրգռիչ ձայնն որ պանդուխտ Մշեցիներն իր չուրջը կը հաւաքէր, կը հրահրէր ու կ'արձակէր. ժողովրդեան պատանի ու սիրելի հեռետորն էր ասի՝ զոր ամէնքը կը ճանչնային այն ատեններն։

Այս վատթարացման դարուն մէջ ուր վիտքն հոգին կը մոռցնէ, ուր մարդկութիւնն ազգութիւնը կ'անհետացնէ, թերեւս միակ այս երիտասարդն էր նիւթապաշտ փիլիսոփայ մը՝ առանց զուրկ լինելու այն բանաստեղծական ոգիէն զոր պատանութիւնն ու դժբաղդութիւնը կուտան եւ զոր չափահասութիւնն ու երջանկութիւնը ետ կ'առնուն։

Տիգրանի ընտանիքը ծանօթ չ'էր ու ինքը բնաւ չ'էր խօսեր անոր վրայ. իր մանկութեանը Պէչիքթաշ կը բնակէր, վերջէն Օրթագիւղ անցաւ ու յետոյ Բերայի մէջ հանդիպեցան անոր։

Իր ընկերներն Համալսարանին մէջ ճանչցան զինքը. չիկնոտ ու մելամաղձոտ, սըրտտափակ ու գլխահակ տղայ մ'էր. ժամանակով սրտի մատ, հպարտ ու զուարթ ապտանի մ'եղաւ. քաշուած ու առանձնացած էր առաջ. հիմա մօտեցող, թերեւս յարմակող մէկն էր։

Այս տղան միջակ ու վայելուչ հասակով, մեծ չագանակագոյն մազերով պատանի մ'էր. գեղեցիկ դէմք ու գեղեցկագոյն աչքեր ունէր զոր Համալսարանին չուրջը գտնուող տուներուն աղջիկները չուտով նշմարեցին։

Տիգրան սիրեց առաջին աղջիկն որ իրեն ժպտեցաւ ու ինքն իսկ իր սիրոյ սատակութենէն վախցաւ։ Դիցուհւոյ մը պէս գեղանի ու մանկամարդ հելլենուհի մ'էր այս որ Համալսարանին պարգեւաբաշխութեան հանդիսին մէջ տեսեր էր պատանին առաջին ելնող այնքան տարիքոտ ընկերներու մէջէն. նա մանաւանդ զարմացեր ու հաւներ էր անոր ձեւերուն որոց չնորհը պարզութեանը մէջ կը կայանար։

Կատակ մը, պարզ կատակ մ'ընել կարծեր էր ժպտելով անոր երեսին ու անոր սրտին հազորդելով իր աչերուն աւերիչ կըրակը. վերջէն Տիգրանի յափշտակութիւնը տեսնելով գրօսներ էր քիչ մը ու յետոյ ձանձրացեր էր անկից. այս քմահաճոյքը լուրջ բան մը չ'էր աղջկան համար, այլ մահացու կրնար լինիլ պատանւոյն սրտին։

Հելլենուհին առաւոտացաւ. ահաւոր ու սարսափելի հարուած մը եղաւ ասիկա Տիգրանին որ մազ մնաց ալիսի մեռնէր. մկրտութիւնը չի բացաւ իր վիշտն ու մկրտութիւնը չի գանգատեցաւ. արժանապատուութեան ըզգացումն որ ամէնէն հզօր կը խօսէր իր հոգւոյն, զինքը փրկեց. չի մտածեց այլ եւս անոր, բայց չի կրնցեց անոր սէրն իր սրտէն. ամուսնացող անխոհեմուհին իր սիրած աղջիկը չ'էր. իր սիրածը մեռած համարեց այլ եւս եւ երկիւղած բարեպաշտութեամբ մը իր սրտին մէջ խոր ու չատ խոր թաղեց առաջին սիրոյ յիշատակն ու ամրացաւ ճակատագրին դէմ։

Ոչ ոք իշխեց իրեն սիրով անկից վերջը. ի վերջոյ ինքը բուռն ու կատաղի, երանդով մը նետուեցաւ կանանց մէջ. սիրած էր ու խաբած էին զինքը. կարգն իրեն էր խաբելու. Տիգրան ճախորդութեան կը հաւատար. ուստի ծանր չ'եկաւ իրեն միայն վրէժը միւսէն լուծել. հաւուցման մէջ կիները մեկզմեկու երաշխաւոր կը ճանչնար։

Ուստի աւէն կնոջ միւնոյն աչխուժով ու միւնոյն համոզմամբ կրկնեց իր սէրն ու դիմացինը համոզեց. իրեն համար բաղդատութիւն ու տարբերութիւն չի կար կանանց մէջ. մանկամարդը կամ տարիքն առնողը, գեղանին կամ տգեղը, սիրուհին կամ սպասուհին, գործաւորուհին կամ իշխանուհին, կրօնաւորուհին կամ հասարակաց աղջիկը միւնոյն բանն էին իրեն համար։

Սեդրաք երեք բարեկամներուն ամէնէն ծանրաբարոյն էր ու քսաներեք տարեկան լինելով Տիգրանի համար գրեթէ մեծ եղբայր մ'էր. ժրգոյն, նիհար ու խարտիչահեր եւրիտասարդ մ'որոյ սովորաբար դալուկ դէմքին վրայ նեղ ու բարակ շրթունքն աչքի կը զարնէր իր կարմիր գոյնովը։

Գեղեցիկ կապոյտ աչքեր, լայն ու ժամանակէն առաջ ակօսեալ ճակատ մը, սիրուն մօրուք մը ու սեւ երիզով կախուած ակնոց մը կը տեսնուէր այս երիտասարդին դէմքին վրայ որ միշտ լուրջ թերեւս խոժոռ երեւոյթ մ'ունէր. կատարեալ հակապատկեր մը լինելով հանդերձ իր կրտսերագոյն բարեկամին, իր արտաքին ցուրտ ձեւերուն ներքեւ փափուկ ու վեհանձն սիրտ մը կը կրէր։

Անձնուէր մինչ ի մահ առանց բառ մը արտասանելու, գաղտնապահ, խորհրդատու, մէկ բառով եզական ընկեր մ'էր։

Իր սկզբունքներն ու ճաշակը ծանօթ էին, որոց համար մաքրակրօն Անգլիացւոյ մը պէս անողոք էր. կառավարութեանց միապետութիւնը, կանանց մէջ խարտեաշը, գոյներուն մէջ սեւը կը ճանչնար միայն։

Երաժշտութեան մէջ Մէնտէլսօնը կ'ընտրէր իր յամր, անորոշ ու տրտում չեշտերովը. նկարչութեան մէջ Ա. յվազովսքին իր անհուն ու անխուսափելի ծովին, իր ծրփծրփուն ալիքներուն, իր կապարագոյն ու ցիրուցան ամպերուն եւ այն անբացատրելի խորութեան հետ որ այս մեծ արհեստաւորին յատուկ է։

Բանաստեղծութեանց մէջ արեւելեան երգերը կը սիրէր։ Երբեմն մելամազոտ, յուսակտուր այլ համբերատար ոգի մը կայ այս երգերուն մէջ, երբեմն արհամարհոտ շեշտ մը։

Անոնք որք անդէտ են օսմանեան գրագիտութեան, պախարակելէ ուրիշ կերպով չ'են յիշատակեր զայն. է՛հ, Տէր Աստուած, ո՞վ է սա մուրացիկ երգիչն որ սրճարանին մութ մէկ խորշին մէջ կը նստադէ. յարգալից բազմութիւն մը խոր լռութեան մէջ կ'ունկընդրէ նմա. Արեւելքի ժողովրդեան չափ ո՛չ ոք մեծարած է բանաստեղծներն։

Ու Սեդրաք յօժարափոյթ կ'երթար Պոլսոյ ամէնէն անծանօթ մէկ խորշին մէջ, տաճիկ թաղի մը մէկ անկիւնը բարեմիտ ու ծերունի թուրքեց հետ ունկնդրել այս գընչու բանաստեղծներուն։ Երբեմն Հայ մ'է այս համեստ երգիչն՝ որ իւր մայրենի լեզուին անծանօթ՝ օսմանցի բանաստեղծներուն մէջ ստացած է փառասէր անուն մը։ Արդարեւ թուրք երգիչներն՝ որպէս նախնի ժամանակի ասպետներ՝ յատուկ անուն մը ունին իրենց աստարէգին մէջ որով կը յիշատակուին։

Սեդրաք անյագ հետաքրքրութեամբ կը

հաւաքէր մոռացեալ հայ բանաստեղծներու վրայ այն ամէն աւանդութիւնները՝ զորս ժամանակը դեռ չ'էր անհետացուցած։ Ու կը պատահէր որ անուանի Նոյ մը ելլէր ասոնց մէջէն, դեռահասակ ու վաղամեռիկ երգիչ, գրագէտ ու փիլիսոփայ մը, պարծանք հայ տաղանդին, բոլորովին մոռացեալ ու անծանօթ եսամոլ հայ գրագիտաց մէջ։

Ո՞ւր տեղացի էր եւ ո՞ր ընտանիքի կը վերաբերէր Սեդրաք. ահաւասիկ հարցում մը զոր երբէք չ'էին մտաբերած անոր բարեկամները. հեռուէ հեռու լսած էին որ Վոսփորի ասիական եզերքէն լաւագոյն ընտանիքի մը անպրանիկ զաւակն էր. իր անկախ դիրքն ու ազատ դաստիարակութիւնը չ'էր յարմարած հայրենի տան նահապետական ընթացքին ուր անառակ ու անդարձ որդի մը նկատուած էր։

Մայրն, ոմ անհատական դաղտնիք կանացի սրտին, իր ժպիտը միւս զաւակացը յատկացուցած էր ու խոժոռ ու աններող դէմք մը միայն կար Սեդրաքի դէմը։ Հայրը խրոխտ յանդիմանութեամբ ու սպառնալեօք կը հիւրընկալէր այս անշահ զաւակն՝ որ իր հօր առեւտրական տետրակները բռնել կը մերժէր։ Եղբարքն՝ ամէնքն ալ իրմէ փոքր՝ իր վրայ կը ծիծաղէին. կատարեալ լքում մը տեսաւ այս տղան նոյն իսկ իր ընտանեաց գրկին մէջ ու ալ առանձին կեանքը անհրաժեշտ դարձաւ։

Սեդրաքի բաժանմամբ կարծես բեռ մը վերցաւ ընտանեացը վրայէն. ամէնքը գոհ ու երջանիկ կարծեցին իրենքզիրենք այս որդւոյն հեռանալովը, իսկ ինքը չի կրցաւ բոլորովին անտարբեր բաժնուիլ մայրենի ծոցէն. ահաւասիկ իւր խորհրդածութիւններէն մաս մը զորս թուղթի մը վրայ նշանակած էր.

« 1873 տարւոյ սեպտեմբերի 7րդ օրը « բաժնուեցայ ընտանիքէս զատ ու ազատ « ապրելու համար. բաժանումը միչտ աղէկ « ու տխուր բան մ'է. վերջաւորութիւն « մ'է. հոն նախորդ կեանքը կը դադրի ու « ինչ որ ալ ըլլայ նոր սկսելիքը, կարելի չէ « անտարբեր սրտով առաջինը թողուլ. յե« տահայեաց նայուածք մ'ուղղենք ամէն բա« նի զոր կը թողունք կամ որ զմեզ կը թո« ղու, —իսկ բաժանումներու աղէկութիւնը « հոն է որ ոեւէ է այժ անջատմամբ չի ջը« լատուիր այլ կը կրկնապատկուի. աշխար« հիս յառաջդիմութիւնը կեդրոնացմամբ « չ'է գոյացած. համախմբութիւնն անկար« գութիւն ու խռովութիւն յառաջ կը բերէ, « ուստի բաժանումը ակարութիւն չի նշա« նակեր ընչացս շատ անգամ կը կարծուի. « աշխարհիս մէջ կեանքը բաժանումով կ'ըս« կսի. որդին պէտք է բաժնել մօրն ար« գարդէն որպէս զի ծնի ու ապրի, ոմ զը« ժընդակ ու արդիւնաւոր ճակատագիր « մարդկութեան։ »

Ուրիշ տեղ մը այսպէս գրեր էր. « Գի« շերները մինակ կը դառնամ ամայի սենեակս « որ հաւատաւ կահ կարասիք մը միայն կը պա« րունակէ. ամէն ինչ դանդաղաւոր չկուած « ու իր տեղն է. ճրագս լուցկիին մօտ, « փայտը վառարանին քով, զգեստներս իրենց « ծածկոցին ներքեւ. ժամացոյցի պէս լար« ուած սենեակ մը որու դէմ ի զուր դան« գտաղելու պատճառ կը փնտռեմ. ո՛չ, այս « երկրաչափական անխոտորութենէն չեմ ա« խորժիր. բիչ մը անխնամութեան երեւոյթ « պէտք է ինձի. վարձկան ձեռքի մը ծառա« յութիւնը չէ այլ սրտի մտօք անձի մը խը« նամքն որ կրնայ չէնցնել այս անարձագանգ « պատերը։ »

Սեդրաքի ընտանեկան բաժանումն ուրիշ պատճառով մ'ալ ծանր ու դժուարին եղաւ. հայրենի տունէն մեկնելով հարկ եղաւ նաեւ թողուլ մանկութեան ընկերուհի մը։

Փոյր ու եղբայր ըսուելու չափ տղայ հասակէ ի վեր, Սեդրաքի հետ մեծցած գեղանի պարմանուհի մ'էր այս՝ որ բարեկամ ու դրացի ընտանիքի մը մէկ հատիկ զաւակն էր։

Իւր տան մէջ լքեալ՝ Սեդրաք անոր քով միայն գտեր էր առաջին գորովոյ զգացումը։

Պատանին սովորական տղայ մը չէր. աղջիկն ամէնէն լաւ գիտէր զայս. անոր ընտանեկան կացութիւնը մօտէն ճանչնալով՝ իր մեծարանքն աւելցեր էր այս դառնացեալ հոգւոյն նկատմամբ ու ինքնիրեն յանձն առեր էր զայն սփոփել։

Ազգային վարժարանաց ուսումն աւարտելով, Սուրբիկ — այս էր Սեդրաքի նորահարեկամուհւոյն անունն —, ինքզինքը

Խիստ համբաւակ գտեր էր իր ուսեալ ընկերոջ քով, որոյ հմտութիւնը, բարձր դատողութիւնն ու իմաստակից խօսակցութիւնը զինքը կը հմայէին. երիտասարդին մտերմութիւնը խիստ նպաստած էր այս համակրելի հոգւոյն ու մտքին ճկակման ու փըրկարար ներգործութիւն մը ըլլեր էր անոր վրայ։

Ինչ որ ալ ելնին մեր ազգային վարժարանայ վերագրուած պակասութիւնք, նոքա անհատական դպրոցներուն վրայ ամենաբարձր առաւելութիւն մ'ունին որ ճշմարիտ ազգային կրթութիւն մը տալու մէջ կը կայանայ։

Ֆրանսացի Գիմնազիաեան քերդ կամ Համալսարանական վարժարաններէն միոյն մէջ Ֆրանսերէնն եւ միւսին մէջ անգլիերէնը կրնան լաւագոյն կերպիւ աւանդուիլ. ազգային վարժարանք օտար լեզուներ ուսուցանելու մէջ յաջողութիւն ունեցած չեն երբէք եւ ճիշդ ասոր համար կը գովեմ զանոնք. ամէն ազգի ընկերութեան մէջ, ընտանեաց մէջ դիրք մ'ունենալ առաջ Հայուհի մը պարտի ելնել եւ Սուրբին ազգային կրթութիւն ստացող աղջկան տիպար մ'ելր։ Հայերէն լեզուն սիրած եւ ուսած էր եւ իր ազգային պատմութիւնը սորված էր այն խանդաղատանօք՝ զոր անկեալ ազգի մը զաւակը միշտ կը պարտի իր հայրենեաց դըժբաղդ ճակատագրին։

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

(Շարունակելի)

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՂԻՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՊՈՍՊՈՏՅ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

ԹԻՆՁՐԱ ԲՕՂ

ԿԱՄ

ԱՊԻԿԱՐ ԱՆԱՍՆՈՑ ԱՆԿԵԼԱՆՈՑԸ

Պոմպէյի բնակաց կամ Սեւ քաղաքին ամենէն բազմահարդ թաղին մէջ՝ տարօրինակ անկեղանոց մը կը գտնուի, որ անչուշտ աշխարհիս այլեւայլ զարմանալիներէն մին կրնայ դասուիլ։ Եթէ դիտողը զիս այն կողմերը չը ձգէր, դիւրացնելով այն անկեղանոցին այցելութիւնը, կարծեմ թէ ի լրոյ եւ եթ լսէի՝ ինձ անհաւատալի պիտի երեւնար. ինչպէս նաեւ անհաւատալի կ'երեւնայ այն ուրանց իմաստնոց ինչ եւ իցէ դէպք որ ճանապարհորդէ մը կը պատմուի, միայն այսու պատճառաբանութեամբ՝ որ իրենց չըբջապատէն դուրս երբէք ելած չ'ըլլալով՝ իրենք իրենց աչքովը չեն տեսած։

Առաւօտ մը անգթաց՝ այն կողմի փոշոցները կը պաղտէի. յանկարծ մեծ աղմկի մը տպաւորութիւնը ինձ դէպ ի մեծ ու բաց դուռ մը խոտորել տուաւ։ Հետաքրքրաբար դլուխս դէպ ի ներս երկնցնելով՝ Հընդիկ սպասաւոր մը, որ թուէր թէ ինձ նըման անգթաց ու հետաքրքիր այցելուաց կը սպասէր, ճանապարհելով ներս հրաւիրեց։ Զը թողլ որ կրկնէ հրաւէրքը, այլ նոր դիպաց հանդիպելու յոյսով՝ կը հետեւիմ պահապան Հնդկին, եւ անմիջապէս ընդարձակ գաւիթ մը կը մտնեմ, ուր տղմուտ եւ աղբալից աղտեղութեան մէջ բազմութիւն մը հերթափափ ու քաոտ եզանց տեսայ, որ խառն ընդ այլ բազմաթիւ չորքոտանեաց, որ աւելի տուներք էին քան կենդանիք, մէջը կը թաւալէին։ Շուրջանակի այն ընդարձակ գաւիթը խորչ խորչ բաժնուած էր, ի դիւրութիւն եւ ի հանգիստ այլ եւ այլ անբանից։

Այն տեսարանին առջին ապշած առաջնորդիս կը հարցնեմ տեղեկացնել զիս տեղւոյն եւ նպատակին. եւ իրմէն կ'իմանամ որ այն ընդարձակ վայրն ապիկար եւ անտէր անբանից բարերարական անկեղանոց մըն է, ուր ամեն տեսակ պակասաւոր, հիւանդ, ծերացեալ եւ անկարող անբանք իրաւունք ունին ապաստանարան մը գտնելու, որպէս զի իրենց կենաց մնացած օրերն անհոգ՝ առ հոգ եւ անդորրաբար անցուննեն։

Այս տարօրինակ բարերարութեան հիմնադիրք ձէյնք են, որ ի Հնդիկս մասնաւոր հասարակութիւն մը կը կազմեն՝ գրեթէ կէս միլիոն բազմութեամբ։ Առհասարակ ճոխ ժողովուրդ մըն է, ու սովորաբար սեղանաւորութեան ու մեծ վաճառականութեան կը զբաղին։ Բարուք խաղաղասէր ու եղբայրասէր, շատ սիրով ու միաբանութեամբ կը կենակցին մէկմէկու հետ։ Եւ

իրենց ողորմածութեան ոգին, խնամքն ու զգացումը նաեւ մինչեւ անբան կենդանեաց վրայ կը տարածի. որովհետեւ իրը կրօնական սկզբունք ունին թէ ի մարդ եւ յանասուն հաւասարապէս յարգելու է կենսական սկզբունքը։

Կրօնասէր ձէյնը կը համարի թէ մարդ ոչ միայն չարիք ընելու չէ ինչ և իցէ անբանի, այլ նաեւ պարտական է անոր կեանքը յարգելու ու պաշտպանելու, և ձեռքէն եկածին չափ անոր վիշտը թեթեւցնելու։ Այս մտածութենէս չարժեալ երբ փողոցը վիրաւորեալ անասնոյ մը հանդիպի, իսկոյն կը դադարի անոր վէրքը դարմանելու, եւ կամ թէ հեռը կ'առնու ու տունը կը տանի որ խնամէ։

Այս ողորմածութեան զգացումը այն աստիճանի արմատացած է ձէյնից մտքին ու սրտին մէջ, որ իրենց ճոխ ասկէ չարժեալ՝ Հնդկաստանի ամեն մեծ քաղաքներուն մէջ մասնաւոր անկեղանոցներ կանգնած են առատ եկամուտներով, ուր ժողովել կուտան ամեն տեսակ հիւանդ ու պակասաւոր անասուններ, որոց խնամ տանելով կը դարմանեն մինչեւ առողջանան. եւ երբ հիւանդութիւններին անբուժելի ըլլայ՝ խնամքնին ոչ երբեք կը նուազեցնեն, այլ անխոնջ կը դարմանեն եւ ամեն պիտոյքնին կը հոգան մինչեւ ցմահ։

Անխորհրդաբար այցելող մարդուն գուցէ ծիծաղելի՝ երբ ոչ արհամարհելի՝ թուի այս տարօրինակ բարեգործութեան հիմնադրութիւնը։ Բայց ուշի ուշով խորհրդածելով մարդ կը տեսնէ որ այս բանս ձէյնից գթասիրտ, մեղմ ու խաղաղասէր բնաւորութիւնը կը յայտնէ, որոց սիրտը չի հանդուրժեր տեսնել դերագոյն Ստուածոյ ստեղծեալ էակի մը չարչարանքը։ Սոյն այս մարդիկ ոչ միայն անօգուտ անբանից վրայ բարեգործութեան խնամքնին տարածած են, այլ և նոյն իսկ մարդկութիւը չեն մոռցած։ Հնդկաստանի ամեն դին պանդոկները բազմացուցած են, ուր աղքատ ճանապարհորդք ամենայն դիւրութիւն ձրիաբար կը գտնեն. և նոյն պանդոկներն արքայավայել պարգեւներով ու եկամուտներով ճոխացուցած են։ Անոր համար ներելի է իրենց այս փոքր տկարութիւնը եթէ մարդկային վեհանձնութիւնը այն աստիճանի նուաստացուցեր են՝ մինչեւ ամենեւին անօգուտ ու վշտակրեալ անբանից ծառայեցնել, փոխանակ բանի ու երագ մահուամբ մը անոնց վիշտը նուազեցնելու։

Արդ աչքս չուրջանակի դարձնելով՝ այն խորթ տեսարանը ապշութիւնս կը գրաւէ. այն եզք, ապիկար չորքոտանեաց կոյտք, կարծես այն պարփակեալ տեղւոյն մէջ մարդկութեան յատուկ կնիքը յինքեանս կը կրեն։ Կաղք, կարկամեալք, միաչեայք, երկոքնաւորք կոյրք, անդորրաբար փառաւած մաքուր յարդի վրայ կը հանդչին. կարծես հիւանդանոց մըն են՝ ուր բազմավիշտ էութիւնը համբերութեամբ ապաքինման կը սպասէ։ Ծառայից բազմութիւն մը չարունակ զբաղեալ են այն անբանքը մաքրելու, բուժելու, հոգալու, կուրաց, կաղաց, անդամալուծից կերակուր տանելու։ Այն հնդկային գթասիրութիւնը աւ հասարակ ամենուն վրայ իւր խնամքը կը տարածէ, չանալով ըստ կարի երկարելու այն զգրաստեսիլ չորքոտանեաց կենաց վերջին վայրկեանները։ Ծորտ, լուստ, գոնջ, կոյր անհամար չունք եւ կատուք, հիւանդոտ պառաւեալ կովք, վատուժ, խլինքոտ ոգեպառ-ձիք, կեղտից էչը, հերազուրկ կապիկք, խառնիխուռն եւ անզբաղ անդործութեան մէջ կը հանդչին։ Շատք ի տակրութենէ, ի ծերութենէ եւ ի հիւանդութեանց ծանրացեալք՝ եղկելի երեւոյթ մը կ'ընծայեն. կարծես ասոնց համար բանի ու երագ մահը բարերարութեան պարգեւ մը պիտի ըլլայ։

Այն զգրոտեաց աղտեղութեանց վրայ միլիոնաւոր ճանճք կը սաւառնին. այլ անբաւական են ամենեւին այն խելքէ մաքէ դուրս ապականութեան փոքր մաս մը իսկ զգայապէս անհետ ընելու։ Հազարաւոր մեծամեծ միւնք, որոց աներեւիլ ընտանութիւնը զարմանալի է, եւ որք մի միայն առողջ կենդանիք կը թուին այն մահու ըստուերաց չրջապատին մէջ, անյագաբար կը ճգնին սպառելու այն կերակուրները՝ որ հնդկին գթասիրութիւնն անդադար կը կրէ ի նուէնդ այն ապիկար անասնոց, որոց ստամոքսը՝ ի հիւանդութենէ եւ ի ծերութենէ եղծեալ՝ չի զօրեր ընդունելու։

Այս գաւթէն անդին ուրիշ երկրորդ չորջափակ մը կայ՝ երկոտանի ու թեւաւոր ան-

բանից պահեալ. հոն է տեսնել միատանի թուխակը, ողնաթեք հաւը, պատուած ագռաւը, կուրացեալ բադը, մաչտեալ հերաթափ անգղը, եւ այլ զաղրատեսիլ գիշատիչէք, կաղ հաւը եւ փետրաթափ բազէք. թողում յիշելու ուրիշ հազարումէկ խառնաբնդոր մազոտ ու փետրաւոր անդամոց տմեռ կոյտը, որոց չատք գոգցես ամեն ոճիր գործած՝ արդ անդորրաբար կ'անցնեն իրենց կենաց ողորմելի մնացորդն այն անբանից արքայութեանը մէջ։

Բոլոր ընտանի կենդանեաց ներկայացուցիչները նչմարեցի այս տեղւոյս մէջ. ճնճղուկը, սիրամարդը, չաքալը, եղջերուը, առհասարակ ամենը ըստ իրաւանց իրենց տեղը գրաւած են, մէկը չէ մոռցուած։ Եւ երկայնամիտ ու համբերող Հընդիկը տարօրինակ գթութենէ մը յորդորեալ՝ անոնց ամեն պիտոյքը ստրկաբար հոգալու չի խորշիր։

Կ'ըսեն թէ նոյն իսկ զազրատեսիլ միջատք իրենց վայելից մասն ունին. փայտոջիլը, օրինակի աղագաւ, իրենց կերակրիկն աներկիւղ եւ դիւրագնով կը գտնեն. որովհետեւ համբերողը ի Հնդկաց փոքր հատուցմամբ թոյլ կուտան՝ որ գիշեր ատեն այն կենդանիք իսկ իրենց արիւնովը պարարին։ Եւ զարմանալու չէ, որովհետեւ ձէյնը անոնց ալ կենսական սկզբունքը միւս կենդանեաց հաւասար կը յարգէ։

Այս տարօրինակ անկեղանոցին տարեկան ծախքը երկու հարիւր յիսուն հազար Ֆրանգէն աւելի է, կ'ըսեն։

. . Տարօրինակ տեսարանը՝ որոյ ականատես եղած էի՝ միս այսպիսի մտածութեանց մէջ ձգած էր. հետի ու մտախոհ Սեւ քաղաքէն կը հեռանայի, խոտորնակի դաշտի մը մէջէն՝ չիտակ ճամբուն երկայնութիւնը համառօտելով։ Աբեւն ի զենիթ կը մերձենար՝ բուն իր ջերմութեան ստատկութիւնը արձակելով. ոնայն տեղ կ'աչխատէի հովանոցիս հովանեաւ գլուխս պատըսպարել. այն ճառագայթից բուռն ջերմութենէն ուղեղս կ'եռայր. եւ մթնոլորտին ստատիկ սպիտակ լոյսը ինձ կարմրորակ կը թուէր։ Որչափ կ'ըզձայի Յովնանու դդմենւոյն զովարար հովանին. այլ ի զուր. հարկ էր այն ծառագուրկ դաշտին երկայնութիւնը մինչեւ ցծայրը քալէի, և այն հրակէզ ճառագայթից ստատկութեանը համբերէի։ Գլուխս կարծես ճայթիլ կ'ուզէր. մարթիս արտաշնչութիւնը կ'առատանար, արիւնս կ'եռար եւ քայլս գայթ ի գայթի կ'երերար։ Ի՛նչ զարմանալի կ'երեւար՝ թէ ինչպէս մարդ կրնար յարատեւ բնակիլ այն երկիրը՝ որոյ արեւն այնպիսի սպառիչ զօրութիւն ունէր. ի՛նչպէս կարելի էր անոր ստատկութիւնը չարունակարար կրել ու չը յիմարիլ։ Եւ ստոյգ որ մինչեւ ցայն օր ի Պոմպէյ դեռ եւս զգալատէս պակասամոլ մը չէի դիպած։

Գրեթէ դաշտին երկու երրորդքն ըրած էի երբ յանկարծ տեսնեմ ի հանդիպոյ ոմն կը մերձենար. իւր տարօրինակ քալուածքը եւ ըրած ձեւերը ուշադրութիւնս դրաւեցին. փարսի մըն էր՝ որ ջերմ խօսակցութեան ղրաղած կ'երեւնար։ Աչքը երկնից մէկ կողմը սեւեռեալ՝ չարունակ խօսելու հետ էր, եւ բարձրաձայն աղաղակելով՝ ձեռք բազկօք հազարումէկ ձեւեր կ'ընէր։ Մերթ մեղմիկ ձեռքերը տարածած՝ կարծես աղաչանաց խնդիր մը կ'ուղղէր. մերթ ձեռքերը սեղմելով կարծես բռնահարել կը ըսպառնար եւ կատաղաբար կ'աղաղակէր. եւ այլ երբեմն գետինը ծռելով այնպէս կ'երեւնար ինչպէս թէ քար փնտռէր՝ վերը երկինքը եղող աներեւոյթ թշնամւոյ դէմ արձակելու։

Կռահեցի որ կարեւոր էր խոհեմութիւն բանեցնել. այն արեւակէզ դաշտին վրայ ես եւ ինքը միայն էինք. անգէտ հետեւանքին՝ չիտակ ճամբէն դոյզն ինչ խոտորեցայ։ կը համարէի այնու փարսիին մերձաւորութենէն հեռանալ. այլ ի զուր. փարսին զիս նչմարած էր, եւ իւր աներեւոյթ թշնամիները թողուլ՝ դէպ ինձ սկսաւ ոճապարել։ Արեւուն կիզիչ ստատկութիւնը մոռնալով դադարեցայ, մնալով տեսնել փարսիին ընելիքը։ Այլ նա մերձենալով՝ վեմ ծանրութեամբ ծռեցաւ, անդորր կերպարանօք բարեւեց, ապա իւր լեզուաւ սկսաւ առիս խօսիլ, և որպէս թէ ինծմէ իրաւունք խընդրէր, մերթ ընդ մերթ երկինքը կը ցուցընէր եւ առ սակաւ մի կը ճնար ինչպէս թէ ինծմէն պատասխանի սպասէր։ Հուսկ ապա ծոցէն ստուար տետր մը հանելով, յորում շատ մը դրուածք նչմարեցի, դուռնաւոր թղթեայ զարդիկ մը առաւ, և գնդաս-

ղաւ մը կրծոցս վրայ հաստատելով՝ ձեռքս. վը ուսիս զարկաւ երեք անգամ. եւ ապա վեհ ժպիտով հեռացաւ՝ դիս ձեռքովը ողջունելով։

Հետաքրքրաբար առ վայր մը անոր հեռանալուն նայեցայ եւ ապա ճամբաս շարունակեցի. այն դուռնաւոր զարդիկը կըրծոցս վրայ թողլով՝ միջաճչին տունը հասայ. կը գուշակէի թէ իմաստը չքանչան մը կը նշանակէր եւ ներկուԹեանը կը կարօտէի. և շատ չուշացայ հասու ըլլալ։ Հաղիւ թէ սեղանակիցք տարօրինակ չքանչանը նըշմարեցին՝ իսկոյն ծիծաղը վրդուցին։ Ամենուն ծանօթ էր այրն և իր պատմուԹիւնը. ինչպէս շատերն՝ այսպէս դիս ալ ասպետուԹեան չքանչանաւ պատուած էր։ Անմեղ յիմար ոմն էր, զոր վարչուԹիւնը չէր ի դէպ դատած անելանելի արգելարան մը մտցնելու։

Փարսիւս պատմուԹիւնը երկայն էր, այլ ինձ համառօտիւ պատմեցին։ Ճոխ վաճառական մըն էր, որ բազմաԹիւ առեւտրով շատ հարստուԹիւն դիզած էր։ Սակայն բարուք վատասէր՝ այլ եւ այլ ձեռնարկներու ձեռք զարկած էր. մինչեւ բաղդը վերջապէս դինքը թողլով՝ ճախորդուԹենէ ի ճախորդուԹիւն գլորած էր. եւ հուսկ ուրեմն իր մէկ հատիկ սիրտիանք տղայն ալ կորսընդնելով՝ հարուածին ժուժել չէր կրցած. ողջոյն խելապատակը դղրդած էր։ Միտքը սկսեր էր լուսնին վրայ սեւեռել. ողջոյն գիշերներ անոր առջին կեցած մտախորհ կը մնար։ Ցանկարծ առաւօտ մը արթննալով՝ մտաց խանգարման նշանները տուած էր։ Բոլոր տներէն ու դրացիք ժողովելով դէպ ի պատուհանը կը տանի, եւ հոն երկար խօսակցուԹեամբ կը հասկցունէ որ մինչեւ ցայն վայր կենաց հանգամանք դինքը բռնադատած էին իր ոուն անունը ծածկելու, այլ ժամանակը եկած էր որ աներկիւղ այն չքեղ անունը աշխարհիս ծանօթացնէր։ Ինքը լուսնին մէջ մեծ եւ ամենաճոխ իշխան մըն էր, որ ժառանգական իրաւամբք իր մեծանուն նախնեաց յաջորդած էր։ Սակայն ոխերիմ եւ հզօր թշնամեաց դիպած էր, որք բռնուԹիւնը եւ բարբարոսուԹիւնը ձեռք առնելով՝ դինքը յաղԹահարած էին, եւ յաջոդած էին գահընկէց ընելով դինքը լուսնէն հալածել ու վար յերկիրը գլորել, սիրելով իր թագաւորուԹեանը եւ անբաւ դանձուց։

Սակայն այս ձախորդուԹեան առջին ինքը լրում չէր զգար. ամենայն ջան ու ճիգն կը թափէր վիւսանգամ իր թագաւորուԹիւնը ձեռք բերելու. ոչ միայն մեծամեծ իշխաններ յաջոդած էր իրեն թիկունք ընել, այլ եւ հզօրագոյն միաստանք իրենց տաղանդը կը մաչեցնէին՝ որ իր անբաւ հարստուԹեան դանձերը դատաստանի օրինօք եւ դարձնել տան։ Եւ որպէս զի իր այս իրաւունքը աւելի եւս զօրացնէ, կրցածին չափ կը ճգնէր իր բարեկամաց թիւը ամեցնել. այսու նպատակաւ ամեն հանդիպողին՝ լուսնի ասպետուԹեան չքանչանը կը բաշխէր։

Եւ այսպէս ես ալ այս նորակերպ ասպետուԹեան ցուցակն անցնելու բարերաղդուԹիւնն ունեցայ։

Հ. ՅԱԿՈՎԲՈՍ Վ. ԻՍԱՎԵՐՏԵՆՑ
(ԲԱԶՄԱՎԷՊ)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԷՐՊԷՐԴ ՖՈՆ ՊԻԶՄԱՐՔ ԿՈՄՍԻՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆէլիքս կը պատմէ սիրոյ այն ուժգին պատգայներէն մին յորում բռնուած էր, ինչ աստիճանի ալ վերաբերի, չը կրնար ազատել իր օձիքն եւ այր վրայ Ալֆոնս Տոտէ գրած է իր լաւագոյն վեպերէն մին, Աֆֆո։

Պէրլինի բարձր դասու ընկերուԹեան մէջ վերջերս շատ խօսուեցաւ աշխարհային վէպի մը վրայ որ վերջացաւ անչուք և դրեթէ գաղտնածածուկ ամուսնուԹեամբ մը, Սիլեզիոյ խորը կորսուած դղեակի մը մէջ։ Այս պարագային Պէրլինի բարձր դասուն ցոյց տուած բացառիկ ներողամտուԹեան պատճառն է բարձրաստիճան դիրքն զոր կը գրաւեն գլխաւոր անձինքն այս վէպին, այր դիւցաղն ո՛չ այլ ոք է բայց եթէ Հէրպէրդ Ֆոն Պիզմարք կոմսն, Գերմանիոյ նախարարապետին անդրանիկ զաւակն, եւ նոր աշխատակիցն Վիլհէլմ կայսեր որ ամեն օր ժա-

մու մը չափ կը տեւակցի երիտասարդ կոմսին հետ։

Դիւցազնուհին է իշխանուհի մը, տեւելի հանրածանօթ իր գեղեցկութեամբ քան բարձր անուամբ, եւ որոյ կենդանագիրն առինքն կը ձգէր ամբողջ 1878ի «Պէրլինեան Նկարահանդէս»ին մէջ։ Թխադեղ, անհայել դունով, մեծդի եւ թիկնեղ, խոբթաթաթանց եւ երազուն աչերով, ազնուական գեղուհին, որ հովանաւոր դարաստանի մը ծառուղւոյն մէջ կեցած էր, քովը ունենալով սքանչելի բարակ մը, կը յիշեցնէր այն խառնիչ տեսիլքներէն մին որք չատ քիչ կը պատահին Սիլեզիոյ լերանց մէջ, ուր կը բնակէր Գ.–Պ.ի իշխանուհին։ Նկարահանդէսին ցուցակն ուրիշ տեղեկութիւն չէր հաղորդեր։

Քիչ վերջն յայտնի եղաւ թէ կենդանագիրը կը վերաբերէր Գարոլաթ–Պէնթէնի իշխանուհւոյն։ Արդ, նկարահանդէսին բոլոր տեւողութեան միջոցին, իշխանուհւոյն կենդանագիրը չունեցաւ աւելի քեր սքանչացողք քան դեսպանատան երիտասարդ կցորդը, որ այսօր Գերմանիոյ արտաքին գործոց նախարարն է։

1878ի ամրողջ ձմրան միջոցին, դեսպանատան կցորդն իշխանուհւոյն յարատեւ ասպետն ու նախամեծար պարակիցն եղաւ։ Իշխանուհին Սիլեզիոյ բնակարանէն մեկնած էր երթալ միանալու համար իր ամուսնոյն ի Պէրլին, ուր կը կոչէր զինքն իր երեսփոխանութեան պաշտօնը, զոր սակայն ի գործ կը դնէր այնպիսի եռանդեամբ որ մոռցաւ թէ իշխանուհւոյն դեղեցկութիւնը պէտք ունէր արթուն պաշտպանութեան մը, մինչդեռ ինք իր անձը նուիրած էր միայն ազատ վաճառականութեան պաշտպանման եւ ընկերային խնդրոց ուսումնասիրութեան։

1881 մարտ ամսուն, Պէրլինի բարձր դասըն, որ յաճախ տեսած էր իշխանուհւոյն վալսելը նախարարապետին հետ, իմացաւ թէ իշխանուհին յանկարծ ցիւրիխեցւոց դնացած էր միանալու համար իր պարագլխին, որ յայնժամ դեսպանատան կցորդ էր ի Հռոմ։

Մեծ զայրոյթ նախարարապետին և գայթակղութիւն Եւրոպիոյ ամենէն առաքինի արքունեաց մէջ։ Խարեալ ամուսինը միայն խելքը չը կորսնցուց։ Իմացուց վախճանականին թէ պիտի դիւրացնէր ամուսնալուծութիւնն եւ թէ թոյլ կուտար նմա իր պատիւը վերականգնել ամուսնանալով հրապուրչին հետ, ըստ որում գերմանական Օրինագիրքը կ'արգելու ամուսնալոյծ կնոջ մը ամուսնութիւնն այն մարդուն հետ որ պատճառ եղած է ամուսնալուծութեան։

Ուստի կը կարծուէր թէ երկու սիրահարներն ընդհուպ պիտի ամուսնանային, երբ իմացուեցաւ թէ երիտասարդ կցորդը Պէրլին կը վերադառնար, իր գեղանի զոհը թողլով ի Ֆիորէնցա, մէն միայնակ եւ հիւանդ՝ օթեւանի մը մէջ։ Այս հեռացման պատճառն էր նախարարապետն որ գործին մէջ մտած էր իր բոլոր հեղինակութեամբ եւ սպառնացած էր որդւոյն մէկ մ'ալ երեսը չը տեսնել։ Հէրպէրդի ամեն աղաչանաց կը պատասխանէր միշտ։ «Ո՛չ, երբէք չեմ ընդունիր որ բարեկամի մը կինն առնուս»։ Եւ հեղհեղուկ ըրկեց զայն ի Բեռլին պատուրկ, Լա Հէյ, Լոնտոն։ Այլ կոմսին տրիփը չը մարեցաւ իշխանուհւոյն համար, թէ եւ սա իրմէ քիչ մ'աւելի տարիքոտ է, քառասուն տարեկան, և վերջերս յաջողեցաւ համոզել նախարարապետն։

Ամուսնութիւնը տեղի ունեցաւ Քրաչէնպերկի դղեակին մէջ, որ կը վերաբերի Էլիզապէթ իշխանուհւոյն կրտսեր եղբօր՝ Հէրման Փոն Հաճֆէլտ իշխանին։

Հետաքրքրաշարժ զուգադիպութիւն. իշխանուհւոյն մայրն եւս ամուսինէն բաժնուած է սասնեւհինգ տարի յետոյ, ճիշդ այնչափ ժամանակ որչափ իր աղջիկը կրած է Գարոլաթի իշխանուհւոյ անունը՝ Պիսմարքի կոմսուհի եւ ի մօտոյ իշխանուհի լինելէ առաջ։

ՀԱՍԿԱՐԱՂ

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ

ՈՒԻԼՄԷՆԻ ԱԶԳԱՐԱՐ ԳՈՐԾԻՔԸ

Անվարժ աչքեր անտարակոյս կարող չեն դիտել թէ ի՛նչ դժուար գործ է մեծ եւ բազմաւարդ քաղաքի մը բնակչաց պատիւը, ինչքն եւ կեանքը պաշտպանել, մանաւանդ

երբ Ծովեզերեայ քաղաքներ հարիւրաւոր նաւերու երթեւեկութիւններն ունենալու յարմարութիւնն ունին, որոնց միջոցաւ առեւտրեայ օտարականաց ներկայութիւնը հազարներու կը հասնի. բազմազգի անձեր, զանազան սովորութեամբ եւ տարբեր ճաշակներով կուգան և կերթան իւրեանց բարի կամ մոլի վարքերու նշանները միայն թողլով։ Բազմաճարդ քաղաքներու մէջ ոստիկանութիւնն ունի այն մեծ կարեւորութիւնը զոր սակաւաթիւ պահապան զինուորը կ'ունենան պատերազմի դաշտին վրայ ամբողջ բանակ մը հսկելու ժամանակ. հարիւր հազարներով քաջարի երիտասարդաց կեանքը կը պաշտպանեն միմիայն մի քանի արձուն զինուորներ երբ բոլոր բանակ խոր քնոյ մէջ կը ննջէ. նոյնն է նաեւ մեծ կամ փոքր քաղաքներու բնակչաց վիճակն երբ գիշերային մթութիւնը տիրելով կը հանգչին, ոստիկանաց յանձնելով իրենց կեանքն եւ ստացուածքը։

Ամեն երկրի մէջ ոստիկանութիւնն առհարկու զօրութիւն մ'է, եթէ կարելի լինի բազմաթիւ ոստիկաններ մի եւ նոյն ժամանակի մէջ հարկ եղած տեղ մը հաւաքել։ Ո՛գիտէ քանի յեղափոխութիւնք, խռովութիւնք եւ անկանութիւնք արգիլել կարելի պիտի լինէր եթէ պէտք եղածին չափ ոստիկան զինուոր գտնուէր անդադար վրայ։ Զարմանալի չէ ուրեմն եթէ Միացեալ Նահանգաց մէջ այս մասին մեծ ջանքեր լինէին, — ուր գրեթէ միշտ կը պատահին խռովութիւնք — որպէս զի հարկ եղած ժամանակ առանց իսկ վայրկեան մը կորսնցնելու բազմաթիւ ոստիկանք խրկուէին ուր որ պէտք էր եւ ասանկով զսպէին կամ բռնրովին արգիլէին տեղի ունեցած անկարգութիւնքը։ Շատ ժամանակէ ի վեր գտնուած եւ փորձուած են գործիներ որոնց միջոցաւ ոստիկանութեան պաշտօնատեղիէն դրկուած լուր մը բոլոր քաղաքին մէջ ցրուելով ոստիկանաց կը հաղորդուէր խնդրոյն. սոյն գործիքներէ չատ՝ր թէև կատարեալ էին, այլ բոլորովին չէին պատասխաներ այն ամեն կատարելութեանց միանգամայն զոր կ'ընձեռէ վերջերս հինուած Ո-ԼՂի գործին. սոյն գործիք այս օրերս վերջնականապէս փորձուելով գրեթէ բոլոր մեծ քաղաքներ հազարներով ոսկի վատնելով գնած և իրենց քաղաքները զարդարած են անոնցմով. ուստի եւ մեք հարկ սեպեցինք ընթերցողաց ծանօթացնել զայն համառօտիւ։

Ուիլսընի գործիքը թափիծու երկաթեայ 12 մատնաչափ երկայն եւ 5 մատնաչափ լայնութեամբ պարզ անտուկ մ'է։ Սոյն սընտուկի վարի մասին վրայ հետեւեալը գրուած է խոշոր գրերով. «Բանալին վարի ծակէն խօթելով դէպ ի ալ ղարձուր որչափ որ կրնաս եւ ձգէ. մի ջանար հանել բանալին իւր տեղէն ալ անկարելի է, մինչեւ ոստիկանութեան պաշտօնեայն չը դայ եւ բանայ զուարը»։ Այս գրութենէ զատ միայն թիւ մը կայ անտուկին ճակատը, քաղաքին ոստիկանական չրջանին յատկացեալ թիւն, յանակ որ մէն մի անտուկ տարբեր թիւ կը կրէ, ըստ թուոյն թաղի, ուր գըրուած է գործիքը ցիցի մը կամ պատի մը վրայ հաստատուած։ Այս անտուկներու բանալիները ոստիկանք միայն ունին. իրրեւ բացառութիւն միայն մէկ քանի երեւելի քաղաքացւոց ալ յանձնուած է անոնցմէ։ Ուիլսընի գործիքի դուռը երբ կը բանանք՝ անտուկին ճակատը զետեղուած կը գտնենք ժամացոյցի տախտակի նման սպիտակ ներկուած տախտակ մը, մեծ ցուցամատով եւ օղակով։ Տախտակին վրայ գրուած են հետեւեալ բառերը. «Ներկայ եմ. օգնութեան կոչ. ձայնատար. աստղ. եւ երկու աստղ»։ Աւոնց ներքեւ գրուած է թէ «Դարձուր ցուցամատը և կանգնեցուր վերը յիշուած բառերէ միոյն վրայ, վերջը քաշէ ցուցամատի ծայրը դրուած օղակը մինչեւ անտուկին յատակը եւ թող տուր անմիջապէս»։ Մինչեւ հոս անտուկին ձեւն և պարզունակութիւնը յիշելէ վերջ կը հանդիպի անշուշտ թէ սոյն գործիք հեռագրական թելով կապուած է ոստիկանութեան պաշտօնատեղւոյն. ուստի երբ մատնաւոր թաղի մը մէջ վտանգ կայ, այս անտուկներու միջոցաւ կեդրոնին կը հաղորդուի մանրերկրորդի մը մէջ. եւ ահա ինչպէս։ Նախ հարկ է յիշել թէ բոլոր ոստիկանք որ թաղերու մէջ չրջելով հսկելու պաշտօն ունին՝ պարտաւոր են անտուկին դուռը բանալ ամեն հինգ վայրկեան եւ գործիքին ցուցամատը «Ներկայ եմ» բառերու վրայ տանելով օղակը քաշել, որպէս զի ոստիկանութեան պաշտօ-

նատուկը արձանագրուի թէ այս ինչ թաղի պաշտօնեայն ներկայ է իւր պաշտօնի գլուխը։ Այն արձանագրուելէ անմիջապէս վերջ գործիքի ցուցամատը ինքնաբերաբար կը դառնայ և պարապ տեղի մը վրայ կը կանգնի մինչեւ որ մէկը դարձնէ զայն վերստին։ կը հետեւի թէ իւր ներկայութիւնը մէկ ժամու մէջ տասն երկու անգամ չը ծանուցանող պաշտօնեայն կը պատժուի։ Այսչափը գործիքի մէջ յիշուած «ներկայ եմ» բառերու մասին կը բաւէ կարծենք. դանք հիմա երկրորդին, այսինքն «օգնութեան կառք» կոչած բառերու։ Ոստիկանութիւնն երկու ձիով լծուած մասնաւոր մեծ կառքեր ունի միշտ պատրաստ վիճակի մէջ, որով մինչեւ 12 ոստիկան կրնան հանգիստ կերպով ճանապարհորդել ուր որ ուզեն. ուստի երբ պաշտօնեայ մը մի մասնաւոր թաղէ օղակը քաշելով իմաց կուտայ օգնութեան կառքի հարկաւորութիւնը, սոյն կառք անմիջապէս ճանբայ կ'ելլէ դէպի ուղուած տեղը. նոյն ատենը օգնութեան կառքի պէտք ղդացող ոստիկանը պարտական է կեդրոնին հաղորդել Ուիլսընի գործիքին մէջ յիշած երրորդ «ձայնատար» նշանի միջոցաւ թէ ի՛նչ է եղելութիւնը և թէ որչափ ոստիկանի պէտք կայ եթե։ Ոստիկանը՝ գործիքի ցուցամատը ձայնատար բառին վրայ տանելով օղակը քաշած վայրկենին, անդին՝ պաշտօնատունը՝ ձայնատարի գլուխը կը կանգնի գրագիր մը՝ ոստիկանին հետ խօսելու համար, որոնց խօսակցութիւնն ուրիշ գրագիր մը անմիջապէս կ'արձանագրէ։

Գանք հիմա մէկ աստղ եւ երկու աստղ բառերու։ Դիցուք թէ հրդեհ կայ կամ կըռիւ մը կայ եւ մէկ քանի հոգիներ սպանուած կամ վիրաւորուած են. ներկայ ոստիկանը հարեւանցի քննութիւն մը ընելէ վերջ եթէ ուզէ մի աստղ բառը կը խրկէ կեդրոնին, զոր ստացած միջոցին կառք մը ճանբայ կը հանէ հետը տանելով բժիշկ մը, վերմակ, գլխու բարձ մը, փոքրիկ անկողին մը եւ դեղեր, նաեւս ջուր, սառ եւ օղի . . . եթե։ Իսկ եթէ վտանգի տեղը գըտնուղ պաշտօնեայն տեսնէ թէ վտանգը մեծ եւ վիրաւորեալը բազմաթիւ են՝ յայնժամ երկու աստղի վրայ կը տանի ցուցամատը և կը քաշէ օղակը, որով երկու կառք պատրաստութիւնք կը խրկուին վտանգի տեղը։ Մինչեւ հոս կարող եղանք կը կարծեմ համառօտիւ նկարագրել Ուիլսընի գործիքին օգտակարութիւնն եւ գործածելու եղանակը. կը մնայ միայն մեզ պատմել հետեւեալն եւս եւ վերջացնել։

Ուիլսընի անտուկը նկարագրած ժամանակ դիտմամբ չը յիշեցինք թէ սոյն անտուկ իւր դրան վրայ երկու ծակ ունի բանալի խօթելու յատկացեալ, մինչ՝ ինչպէս որ վերը ըսինք անտուկին դուռը բանալու համար է միայն, զոր ոստիկանք կը բանան եւ իրենց ներկայութիւնը կը ծանուցանեն կամ օգնութեան կառք կ'ուզեն, ձայնատարով կը խօսին եթե։ Իսկ անտուկին դրան վրայ գտնուած երկրորդ ծակն այն բանալիին յատուկ է որով կեդրոնը պիտի հասկնայ թէ ոստիկան պաշտօնեայն ժամանակ ունեցած չէ դուռը բանալու և խօսելու կեդրոնին հետ, ուստի եւ առանց ժամանակ կորանցնելու թէ՛ ոստիկանք եւ թէ՛ բժիշկը եթե անմիջապէս ճանբայ կը հանուին կեդրոնէն։ Շատ անգամ կը պատահի որ ոստիկանք կռիւի կը բռնուին աւազակաց եւ կամ այլ արիկայից հետ, ձերբակալելով եւ ձեռքերնէն անուր անցնելով ստիպուած են մնալ ուր որ են առանց կեդրոնին հետ հաղորդակցելու ժամանակ կամ միջոց ունենալու. յայնժամ եւ սոյն պարագային մէջ ոստիկանք բանալին կուտան իրենց մի ծանօթին որ կ'երթայ անտուկին գլուխն եւ ըստ հրահանգի կը խօթէ բանալին եւ կը դարձնէ դէպի աջ կողմը եւ կը թողու, որով կեդրոնին մէջ կը հասկցուի թէ կարեւոր ձեռնարկ մը ըրած է պաշտօնեայն ուստի եւ կարօտ է օգնութեան։ Քաղաքներու մէջ պատահած հրդեհք ևս այս կերպով կը ծանուցուին կեդրոնին, ուրկէ հըրամայ կ'երթայ հրդեհի ծանուցմանց յատկացեալ զանգակներու հնչման եթե։ Ոստիկանք ինչպէս որ յայտնի է հրդեհի ժամանակ եւս ներկայ պէտք է գտնուին խաղաղութիւնը վրդովելու առիթ չը տալու համար եւ ո՛չ թէ աշխատելու, կամ ջուր կրելու համար . . . Ուիլսընի գործիքի շնորհիւ ազատեցան Սէն Լուի, Սինսինաթի, Զիկակօ քաղաքներ վերջին խռովութեանց ժամանակ, եթէ ոչ ո՛գիտէ ինչ մեծ աղէտներ չը պիտի տեղի ունենային, եթէ ոստիկանք ժամանակին եւ բազմաթեւաբր չը հասնէին խռովութեանց կեդրոնը։

Մ. ԹՕՓՃԱՆԵԼԵԱՆ

ՈՒՍԹՐՐ, 26 Մայիս

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԱՋԿՈՒՆՔ ՆՈՐԱ

ՍԷՐ, որ ընթերը սիրեցելոյ մը սիրել զայլ ոք,
Ա՛նչափ հաճելի ցուցուց ինձ դնա,
Որ, ինչպես կը տեսնես, գիս չթո-
ղուր տակաւին։

ՏԱՆԹԷ

Դիտել կոյս մի աչօք անմեղ՝ զերդ հրեշտակ՝
Մերկամարմին յաւազանի լոգանաց.
Ըզհետ պըրչնուլ առագաստից ըսպիտակ.
Դիտել ըզբոյըս աստեղց յերկինս կապուտակ.
Եւ ընդ խոտով՝ վոսուրայից փայլ և կայծ.

Շուրջ զանդըրեզք, որք ներկայեն զվեհա-
զունս,
Ի տեսնել պար սուլթանուհիս գեղանի.
Ի տօնս պարուց Թըւել ջահից բիւր ստե-
ղունս.
Դիտել ի մէջ ըզկոնտոլեան նաւակունս՝
Աստղահալատ՝ տահիլ ընդ ծով ծիրանի.

Արծաթափայլ դիտել լուսնակն ի յերկին.
Խոնջ ի յուղով հանգիստ նընջել ծառի տակ.
Լինել արքայ հըզօր, այն ինչ թագուհին՝
Կրելով ոսկի մեկան վայել իշխանին՝
Նա և նոյն է արդէն ձեռամբն ըսպիտակ.

Ուռկըն դընել Թրթռուն տաւղի նըւագաց,
Յորժամ ածի վըսեմ վէպերդ մ'ի մրմունջ.
Յերեկս ի շուրջ գալ մոռախոհ՝ դալարեաց
Վերայ, յորժամ անտալուզ կոյս գեղանազ
Պատըշգամէ սիռէ հոյլ հոյլ ծաղկանց փունջ.

Այգուն այգուն սպանիական ջինջ երկին
Երբ շաղ ու ցօղ տեղայ յերկիր ի ըստոր,
Երբ բորբոքեալ շէյտեր յերգոց սոխակին՝
Իբըր վամփուշտ հրալից՝ ի սիփեռս արձակին,
Սլանալ ի Թեւս հեշտ երաժոյշ յաշխարհ նոր.

Ոչ եւս յիշել ըզմիւս աւուրց իւր կենաց,
Որք զերդ երազ խուճապեցան ի փախուստ.
Եւ՝ մոլորեալ ի դիշերի մըթամած՝
Առաջնորդիլ ի հըրեղէն ղուգընթաց
Հետոց, զոր ի ոգի ճըգէ ի յետուստ.

Գաղել դեղին հրանուէնկ, ծաղիկ ոսկեզօծ,
Որով պճնին մարգագետինք Ապրիլի.
Ցետ ընդ երկար պանդըխտելոյ յանգուիտ ծով
Օտարութեան, մօտ քաղաքին ծընընդոց՝
Տեսնել զնորա, հուսկ, զանդաստուն փարելի.

Ո՛չ, ո՛չ, բախտի բարեաց ամեն այս հրապոյր՝
Մըտացածին լինին կամ թէ իրական՝
Դիւթեալ հոգւոյս առջեւ չունին արժէք,
բոյր,
Երբ գլխահակ հայիս աչացս սեւաթոյր՝
Կապուտաղեղ աչօքդ, ո՛ իմ սիրական։

Թարգմանեց
(Վ. ՀԻՒԿՈՑ) Ց. ԹԱԹԱՐԵԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՆ ՑԵԻՐՈՊԱ

Եւրոպիոյ մէջ, այսօր ընդհանրապէս ընդունուած բան մ'է թէ կանայք կրնան բժշկութիւն ուսանիլ եւ ի գործ դնել։ Այս արդիւնք ձեռք բերուած է բուռն ընդդիմութիւններ գտնելէ յետոյ թէ՛ հասարակութեան եւ թէ՛ բժշկաց կողմէ, այն երկիրներուն մէջ ուր խնդիրը մէջտեղ բերուեցաւ նախ եւ առաջ եւ մանաւանդ Անգլիա։ Բժշկական Հանդէսն իւր վերջին թիւերէն միոյն մէջ այս առթիւ կը հրատարակէ հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ։ 1869 ին է որ Սկովտիոյ մէջ փորձուեցաւ առաջին լուրջ փորձն կանանց կողմէ, իրենց առաջ բանալու համար բժշկական վարժարանաց եւ հիւանդանոցաց դռները։ Այս ձեռնարկութեան պատիւը կը վերաբերի արտասովոր ազդուութեամբ եւ նոյն իսկ արանց քով հաղուագիւտ յարատեւութեամբ օժտեալ անձի մը, Օր. Ճէք Պէյքր, որ իրեն եւ իւր չորս բարեկամուհեաց համար արտօնութիւն խնդրեց Էտինպուրկի

բժշկական համալսարանը մտնելու։ Այս արտօնութիւն չնորհուեցաւ իրը բացառիկ պարագայ։

Համալսարանի վարչութիւնը կը կարծէր թէ ասոնք պարզապէս բժշկութեան սիրողներ են որք դասախօսութեանց դրամը կը վճարեն լոկ քահանայք մը գոհացնելու համար։ Սակայն երբ տիկնանց ցոյդ տուած եռանդէն ու կարողութենէն տեսնուեցաւ թէ մտադիր էին լրջութեամբ յառաջ տանիլ իրենց ուսումնասիրութիւնը, քննութիւններ տալ, աստիճաններ ստանալ եւ բժշկութիւն ի գործ դնել, անտարբերութեան յայտնդեց թիշնամութիւն եւ թոյլ չը տրուեցաւ շարունակել իրենց դասերը։ Սակայն ձէք Պէյք ձեռնհաս դատարանաց դիմեց Համալսարանին որոշման դէմ բողոքելով եւ այս իրաւաբանական մարտին մէջ բաղում ժամանակ եւ ստակ ծախսելէ յետոյ, վերջապէս յաղթուեցաւ և ստիպուեցաւ էտինպուրկէն լոնտոն մեկնիլ։

Անդ, աւելի նպաստաւոր պայմաններ գտաւ։ Քանի մը ազդեցիկ անձինք, մանաւանդ Տր. Ասպի, որ մեծ հեղինակութիւն ունէր Լոնտոնի բարձր դասու ընկերութեան մէջ, աջակցեցաւ անոր ճգնանց եւ 1874 օգոստոս 22ին վերջնապէս որոշուեցաւ կանանց համար բժշկութեան յատուկ դպրոցի մը հաստատութիւնն։ Առաջին քայլ մ'էր սա։ Կարեւոր կէտն էր որ այդ դպրոց ձեռնհաս լրխանութիւններէն ճանչցուէր իրը կարող՝ աշակերտաց տալու կրթութիւն մը, որով սոքա կարենային քննութեանց ներկայանալ։ Առանց ասոր ի դերեւ կ'ելնէր հաստատութեան գործնական նպատակը։ Առ այս, ուսուցիչներն ընտրուեցան գիտութեան նշանաւորագոյն վարպետներէն եւ մանաւանդ այն մարդոցմէ որք արդէն նմանօրինակ պաշտօններ վարած էին հանրածանօթ հաստատութեանց մէջ։ Այս կերպիւ ահա կազմուեցաւ Չանէյէդօ Սթրէթի դպրոցն, որ քիչ ատենէն մեծ յառաջդիմութիւն ըրաւ։

Սկզբնաւորութիւնը սակայն դժուարին եղաւ, յոյժ դժուարին, և առանց Օր. ձէք Պրէյքի խիզախ յամառութեան, ձեռնարկութիւնը չուզը կ'իյնար սկիզբէն իսկ։ Նախ եւ առաջ, դրամական միջոցներն յոյժ հաւաստ էին։ Դպրոցը բացած էին հազար ոսկւոյ չնչին գումարով։ Բաց աստի, հիւանդանոցներն անգթաբար կը մերժէին խնդրագիր ներկայացնող տիկիններն, եւ վիրայական բաշխող մարմինները չէին ուզեր ճանչել դպրոցն եւ քննել աշակերտները։ Վերջապէս, անհամար ձեռնարկներէ յետոյ, եւ չնորհիւ երեսփոխան Պ. Ադանս-Փէլտի ջանից, «Նոր հիւանդանոց»ին դռները բացուեցան Չանէյէդօ Սթրէթի դպրոցին առանձնաշնորհեաց, պայմանաւ սակայն որ, հինգ տարի, դպրոցն հիւանդանոցին վճարէ տարեկան 315 անգլ. ոսկի եւ դասախօսք 400 ոսկի։ Նմանօրինակ պահանջմանց առջեւ, դպրոցն անխուսափելի կերպիւ կը փակուէր եթէ առատաձեռն նուիրատուք օգնութեան չը հասնէին։

Հետաքրքիր է գիտնալ թէ Չանէյէդօ Սթրէթի դպրոցն ի՛նչպէս կարգադրուած և անօրինուած է։

«Առաջին անգամ յիշենք, կ'ըսէ յօդուածին հեղինակը, դպրոցին կարգադրութիւնը, դասախօսութեանց սրահներն եւ ուսուցիչները, թանգարանը, մատենադարանն եւ աշխատանոցն, ընթերցանութեան հանդարտ եւ հանգստաւէտ սրահները, թէյի սրահը, դիտողութեան ամիսիթատրոնը, զբօսանաց վայրը, ուր պարտէզին մէկ մասը գնտասուղի գաւթի վերածուած է։ Հակառակ բժշկական վարժարանաց ոմանց յորս քան անգամ աւելի ստակ ծախսուած է, կանանց բժշկական Գոլէժը սքանչելի եւ անհամոյ բաներով չը պաշարեր ուսանողները։ Իւր պատերէն ներս, կեանքը դիւրատար է, եւ տախտակութիւնը թէեւ խիստ այլ ճարտարապէս կարգադրուած է, այնպէս որ իւր ծանրութիւնն զգացնել չը տար ո՛չ ուսուցչաց, ո՛չ ուսանողաց։ Անգլիոյ մէջ այս միակ վայրն է ուր գեղարուեստներն ուսումնասիրող կին մը կրնայ մարդակազմութիւն ուսանիլ, առանց որոյ այնքան ծաղրելի է կնոջ համար նկարել կամ կաղապարել գէմք մը, որքան մարդու մը համար՝ չոգեշարժ մեքենայ մը չինել առանց մեքենագիտութիւն գիտնալու։»

Իւր հաստատութեան թուականէն, 1874էն ի վեր, հարիւր չիսուն աշակերտուհի ընդունուած են դպրոցն, որոց քառասուն եւ մէկը վիրայական ստացած են Իտալիոյ բժշկական Գոլէժէն։ Բաց աստի Լոնտոնի

Համալսարանին քննութեանց դրկեց տասն եւ երեք աշակերտուհի որոց երկուքն ոսկեայ միտալ ստացած են եւ հինգն պատուոյ ատեհաններ։ Ասոնցմէ մին, Օր. Հէլէն Պըրիտաւ, որ մարդակազմութեան համար ոսկի միտալ ստացած էր, վիրաբոյժ անուանած է Բաթինկդընի Հիւանդ–Մանկանց հիւանդանոցին, ուր մասնաւոր յարմարութիւն մը ցոյց տուած է տղայոց հիւանդութիւնները դարմանելու։ Ն՛համօրինակ արդիւնքներ տուող գործ մը անշուշտ ուշադրութեան արժանի է, կարելի է ըսել նաեւ երախտագիտութեան ամէն անոնց որք բարեկամներն են մարդկութեան։

ԵՒԱՅԼՆ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Թիւ 21. (Մատ. թիւ 3814)
» 31. » » 3824)
» 32. » » 3825)
» 33. » » 3826)
» 34. » » 3827)

Խնդիր Թիւ 28

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Ա Բ Գ Դ ուղղանկեան մէջ Ա տօրին ձախակողմեան անկիւնն է, Բ աջակողմեան իսկ Դ եւ Գ վերին ձախակողմեան եւ աջակողմեան (պատկերը չինել)։ Ա Բ և Դ Գ կողերն երկարենք դէպ ի յաջ եւ գծենք շրջանակ մը որ անցնի Բ եւ Գ կէտերէն (խնդրոյն Δ շրջանակը)։ Գծենք Ա Մ որ կը կտրէ դΔ ի Թ։ Պէտք է ապացուցանել թէ Թ կէտին հեռքն է շրջանակ մը։

Միացնենք Թ Բ եւ Բ Մ։ Յայտնի է թէ սոյն վերջին գիծն Δ շրջանակին կեդրոնէն կ՛անցնի, ըստ որում Բ Գ Մ անկիւնն ուղիղ է։ Ուղիղ է նաեւ ուրեմն Բ Թ Մ անկիւնն որ ներգծեալ է կէս բոլորակի մը մէջ. հետեւաբար Ա Թ Բ անկիւնն եւս ուղիղ է եւ որեւ յաւելուածական Բ Թ Մ ի, որով Թ կէտին հեռքն է Ա Բ ի վրայ իբրեւ տրամագիծ գծեալ շրջանակն։

Թիւ 30

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Բ եւ Բ կոչենք երկու կոներու (սնդիկով եւ ջրով ձեւացած) բարձրութիւնքն, Ծ եւ Ժ նոցա ծաւալներն. նախ կ՛ունենանք.

$$\frac{\pi\ \text{Բ}}{3}\ (1,25)^2 = 1 \quad \text{յորմէ.}$$

$$\text{Բ} = \frac{3}{\pi\ (1,25)^2} = 0\text{մ},61115 = 0\text{մ},061115.$$

Երկրորդաբար, երկու հեղուկներու ծաւալները, որոց ծանրութիւնք հաւասար են, իրենց տեսակարար ծանրութեանց հետ խոտորնակ համեմատական են, ուրեմն.

$$\frac{\text{Ծ}-\text{Ժ}}{\text{Ժ}} = \frac{13,598}{1} \qquad (1)$$

բայց երկու նման կոներու ծաւալք իրերանց բարձրութեանց խորանարդին կը համեմատին. կ՛ունենանք նաեւ ուրեմն

$$\frac{\text{Ծ}}{\text{Ժ}} = \frac{\text{Բ}^3}{\text{Բ}^3}, \quad \text{յորմէ}$$

$$\frac{\text{Ծ}-\text{Ժ}}{\text{Ժ}} = \frac{\text{Բ}^3-\text{Բ}^3}{\text{Բ}^3} \qquad (2)$$

(1) եւ (2) հաւասարութիւններէն կը քաղենք.

$$\frac{\text{Բ}^3-\text{Բ}^3}{\text{Բ}^3} = 13,598 \quad \text{յորմէ.}$$

$$\text{Բ} = \text{Բ}\sqrt[3]{\frac{1}{14,598}} = 0\text{մ},025006$$

Պաս. Բ — Բ = 0մ,036109։

Սոյն երկու խնդրոց համար ալ լուծողաց անուններ չ՛ունինք տալու դժբաղդաբար, եւ սակայն կը տեսնուի թէ երկուքն ալ ամենապարզ խնդիրներ են։

Թիւ 31 խնդրոյ լուծումն եւս այս չափ չը պիտի տանք սպասելով ուղիղ լուծումներու։

ՎՐԻՊԱԿ.— Մասիսի վերջին թուոյն մէջ առաջարկեալ թիւ 33 խնդրոյ մէջ 'հարմար' բառը՝ կարդալ 'հատման'։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

20 Յունիս 1886

Եկեղեցական Համագումար ժողովը այս չորեքշաբթի օր ի նիստ գումարուելով ընդ նախագահութեամբ Ա.Ե.Ն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ ատենապետութեամբ Գեր. Խորէն Նար-Պէյ Սրբազանի, նոր Կրօնական ժողովոյ ընտրելեաց եռապատիկ ցանկ պատրաստեց եւ հաւանաբար Ագգ. ժողովը կը կատարէ այսօր վերջնական ընտրութիւնն։ Համագումարի ընտրելեաց ցանկի գլուխը կը գտնուի Ա.Ե.Ն. Խրիմեան Հայրիկի անունն։

Շաբթուս մէջ Ագգային Վարչութիւնն ինչ ինչ անօրինութիւններ ըրաւ առաջնորդական վիճակաց նկատմամբ, որք կրնան հետաքրքրել մեր գաւառացի ընթերցողները, կեսարիոյ առաջնորդական ընտրելի Նը. չանակեց Գեր. Տիմոթէոս եպիսկոպոս Սարիչեան, Տ. Ներսէս վարդապետ Ալանեան եւ Տ. Յակոբ Ա. վարդ. Փափազեան։ Ընդունելով Զմիւռնիոյ առաջնորդական տեղապահ Պաղճեան Տ. Բարթուղիմէոս վարդապետի հրաժարականը, նոյն պաշտօնով Բազէշ ղրկեց զնա եւ հեռագրաւ հրահանգ տուաւ կէօմրիւքճեան Տ. Մովսէս վարդապետին՝ որ տեղական ծողովոց հետ անհամաձայնութիւններ ունեցած էր՝ Բազէշէն Զմիւռնիոյ երթալ իբր առաջնորդական տեղապահ։ Պիլէճիկի առաջնորդութեան պաշտօնին մէջ վերահաստատեց Շիւանեան Ղեւոնդ եպիսկոպոսն եւ Քարբերդի Դատէմ վանուց վանահայր կարգեց Տ. Սարգսեան Արժ. Տ. Սահակ քահանայն որ միանգամայն այցելու հովուի, միաձին այլ վանուց հսկողութեան ևՔարբերդի համօրէն ազգ. վարժարանաց ընդհ. տեսչի պաշտօնն ունի։

Խառն ժողովոյ գլխաւոր որոշմանց կարգէն է յիշմիածին՝ Գեր. Օրմանեան Մաղաքիա Եպիսկոպոսին ուղղեալ հեռագիրն, որով կը յայտնուի նմա թէ անհրաժեշտ է իւր քննչական այցելութիւնն ի վանսպուրական, հետեւաբար փութայ վան երթալ ուր ղրկուած են իւր պաշտօնին վերաբերեալ յանձնարարագրերն։ Այս հրահանգի համաձայն, կարծոյ Ս. Առաջնորդն անուշտ մեկնած է այս պահուս էջմիածնէն, և տակաւին չը կայ թէ իւր ներկայութիւն մեծապէս օգտակար պիտի լինի վանայ ազգ. գործոց կարգադրութեան համար։ Պօղոս Եպիսկոպոսի դէմ գանգատներն այն աստիճան ստակացած էին վերջին օրերս, որ կեդր. վարչութիւնն այսպիսի քննութեան մը պէտք դատեց։

Թուրքիոյ միւս երեք նորապսակ եպիսկոպոսունք՝ Պայազիտի Առաջնորդն՝ Գեր. Յովհ. Աստուածատուրեան, Տրապիզոնի Առաջնորդն՝ Գեր. Սրուանձտեանց եւ Նիկոմիդիոյ Առաջնորդն՝ Գեր. Յովակիմեան Ս. Հարք ուղղակի իրենց վիճակները պիտի վերադառնան։ Երկուշաբթի առաւօտ առնուած մասնաւոր հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ կիրակի (15 յունիս) Կաթողիկէի Տօնին օրը, էջմիածնայ մայր տաճարին մէջ մեծահանդէս արարողութեամբ տեղի ունեցեր է Ս. Միւռոնի օրհնութիւնն, ի ներկայութեան քանի հազարի չափ Հայոց։ Վեհ. Մակար Կաթողիկոս՝ չորս պատեալ տասներկու եպիսկոպոսներէ, մասունք ի ձեռին օրհներ է ժողովուրդն որ անհուն բարեպաշտութիւն ցոյց կուտայ եղեր։ Այս հոյակապ եւ սրտաշարժ տեսարան խոր տպաւորութիւն ըրեր է համայնից վրայ։

Թէեւ ի սկզբան կը կարծուէր թէ Կաթողիկէի Տօնին օրն իսկ Եկեղեցական Ընդհ. ժողով պիտի գումարուէր ի Ս. Էջմիածին, սակայն ռուսական վերջին թղթակցութիւնները կը հաղորդէ այս մասին. — «Շատերը հաստատում են որ լինելու է եկեղեցական ժողով, բայց այդ լուրը քիչ հաւանական է, վասն զի այդպիսի ժողով կազմելու համար չէ՞ որ գէթ Պատրիարքները և մի քանի եպիսկոպոսունք Տաճկաստանից պէտք է հրաւիրուած լինէին, Այլը պնդում են թէ լինելու է Ռուսիոյ Թեմական Առաջնորդների ժողով, ուրտեղ վերջնականապէս պիտի որոշուի դպրոցական խնդիրը, վասն զի այդ խնդիրը չատ ծանր կերպարանք է առել. կառավարութիւնն այժմ խիստ դրժգոհ է Վեհ. Կաթողիկոսէն որ դպրոցները չի բացում, իսկ Վեհ. Կաթողիկոսը խիստ դժգոհ է, որ իր ուզածը չը կատարեցին»։

Տ. Ա.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Արեւելեան Տնտեսական Միութեան Տընօրէնն ժողովը, այս հինգշաբթի իր սովորական նիստն ընելով, բաժանորդաց եռամսեայ վճարմանց ցուցակը պատրաստեց, որ պիտի հրատարակուի Մաֆոի յառաջիկայ թերթի միջոցաւ։ Ժողովը նոյն օր խմբագրական յանձնաժողով մ'ալ ընտրեց, որ կը բաղկանայ հետեւեալ ընկերներէ.

Ա.Ե.Ն. Շիւանեան
Յովհաննէս » Շնորհքեան
Տաճատ » Աժտէրեան